

VOJENSKO-HISTORICKÁ ČÁST

NĚKOLIK POZNÁMEK K PŘEDMĚTU DĚJIN VOJENSKÉHO UMĚNÍ

Kapitán dr. Zdeněk Coufal

Na našich vysokých a vyšších vojenských školách a učilištích je podle sovětského vzoru postupně zaváděn předmět dějin vojenského umění. Tato významná událost je mezníkem ve vojensko-historické práci u nás. Nutí nás zamyslet se nad otázkami dějin vojenského umění, zhodnotit dosavadní vojensko-historickou práci a nastínit cestu vpřed.

V dosavadní vyučovací praxi na našich vojenských akademiích, i v několika málo vědeckých pracích z oboru dějin vojenského umění, napsaných u nás, nesetkáváme se dosud s jednotným pojmáním předmětu dějin vojenského umění jakožto vědy. Dosud není ujasněna otázka obsahu a cíle dějin vojenského umění i jako předmětu výuky na vojenských školách.

Před naše vojenské historiky je v současné době kladen požadavek přikročit konečně k opravdu vědeckému vojensko-historickému bádání, k zpracování naší hrdinné vojenské tradice, k seznámení široké vojenské veřejnosti se slavnou bojovou tradicí sovětského lidu a k propracování vojensko-historických otázek sovětské vojenské vědy.

Tyto úkoly staví před vojenské historiky urychlená výstavba naší lidově demokratické armády.

Je tedy nutno ujasnit si úlohu dějin vojenského umění, jako vědecké disciplíny a vyučovacího předmětu ve výstavbě armády a v přípravě vojsk. A dále, je třeba pojímat funkci oboru dějin vojenského umění ještě širě, neboť badatelská a výchovná činnost vojensko-historická má význam i pro posílení brannosti lidu, zvláště účinnou propagací hrdinných bojových tradic našich národů a slavných bojových tradic sovětského lidu, našeho rodného bratra a velkého spojence.

V plnění a šíření těchto otázek jsou nám učiteli a vzorem sovětské vojenské historikové, především pak geniální vojensko-theoretické práce největšího vojevůdce všech dob, soudruha Stalina.

Tato stať má být podnětem k diskusi o otázkách vojenského umění. Nastiňuje několik problémů; pochopitelně všechny nevyčerpává. Za základní otázku, kterou je nutno především řešit, považuje otázku určení předmětu, obsahu a cíle dějin vojenského umění. Současná vojensko-historická badatelská i vyučovací praxe ukázala, že další rozvoj naší vojensko-historické vědy je přímo podmíněn vyjasněním otázek, kterými se mají dějiny vojenského umění zabývat, a vyjádřením cíle, jenž má být vojensko-historickou vědeckou činností a výukou sledován. Praxe ukázala, že je nutno už zúčtovat s chybným pojetím předmětu dějin vojenského umění.

K otázce podstaty vojenského umění

Máme-li objasnit obsah a cíl dějin vojenského umění, musíme si především ujasnit pojem samotného vojenského umění. I v otázce, co je vojenské umění, není dosud úplně jasno. Nejednotné pojmání předmětu dějin vojenského umění pramení především z neujasněného obsahu a cíle samotného vojenského umění.

Studiem vojenského umění se zabývali vojenští theoretikové již ve starověku. Je pochopitelné, že nebyli s to plně vymezit obsah vojenského umění, stejně jako nepostihli zákonitost jeho vývoje. Novodobí vojenští theoretikové, na př. Lloyd, Clausewitz, Leer a jiní prohlásili teorii vedení války za plně závislou na tvůrčím genu vojevůdce. Clausewitz, vychvalovaný veškerou buržoasní vojenskou filosofií, pokládal výsledek války za závislý na náhodě, zavrhl vše zákonité a objektivní v průběhu války. Stanovisko Clausewitzovo bylo převzato současnými a pozdějšími buržoasními vojenskými theoretiky. Vyústilo až v úplnou skepsi, v názor, že je nemožno předvídat průběh války ani v nejmenší míře (Moretta). Buržoasní theoretikové, kteří uznávali existenci zásad vedení války, považují je za věčně platné, neměnné principy; vojenské umění pak redukuje na otázku včasné jejich aplikace „ze zásoby“ (Jomini, Foch, Fuller). Stanovisko těchto buržoasních vojenských theoretiků vede vlastně k vyloučení potřeby vojenského umění jako vědecké disciplíny.

V současných kapitalistických státech existuje sice určitá organizace ozbrojených sil, která prošla jistým vývojem v ohni krvavých bitev obou posledních válek a odpovídá — třeba jen v malé míře — modernímu způsobu vedení války. Buržoasní vojenská teorie zůstává však na úrovni pokusu o pouhou jakousi systematisaci zkušeností z válek, v nichž vidí potvrzení teorie „věčně platných principů“ vedení války, nebo odmítá jakékoli zkušenosti z válek. Idealistický postoj buržoasní vojenské teorie k vojenským a válečným jevům znemožňuje vědecky studovat a zobecňovat zkušenosti z minulých válek, hledat zákonitost vývoje ve vedení válek, zákonitost vývoje vojenského umění. V podstatě to znamená omezit se na souhrn taktických pouček a pravidel, vzdát se řešení otázek způsobu vedení války jako celku. Na druhé straně to znamená redukci vojenské teorie na vojenské umění, které není považováno za vědeckou disciplínu, nýbrž za registrátora „věčně platných principů“ vedení války, jindy za tvůrčí činnost, nadlidskou intuici vojevůdcovského genia.

Marxisticko-leninské učení o vývoji společnosti neodmítá význam idejí a vynikající úlohu vojevůdců v rozvoji vojenského umění. Stejně jako ani jedna společenská třída nemůže vést boj bez vůdců, tak ani jedna armáda nemůže zvítězit bez vojevůdců, kteří jsou způsobilí ji zorganizovat. Na druhé straně však marxisticko-leninská teorie neredukuje příčiny vývoje vojenského umění na otázku idejí vojevůdcových, na otázku vojevůdcovy vynikající osobnosti jako rozhodující činitele rozvoje vojenského umění, což je vlastní pro idealistické pojetí vývoje společnosti.

B. Engels, když vysvětluje příčiny vývoje armády, charakterisuje vliv vojevůdce na rozvoj vojenského umění takto:

„... Zde nepůsobily převratné volné výtvořiny rozumu geniálních vojevůdců, nýbrž vynálezy lepších zbraní a změna vojenského materiálu; vliv geniálního vojevůdce se v nejlepším případě omezuje na přizpůsobení boje novým zbraním a bojovníkům“ (Anti-Dühring, Svoboda 1949, 142).

Tedy vojevůdce může mít vliv na vývoj vojenského umění jedině tehdy, když správně chápe konkrétní podmínky vedení boje v dané etapě, když používá těch forem boje a operací a vedení války v celku, které jim odpovídají.

A dále buržoasní vojenská idealistická teorie zveličením významu osobnosti vojevůdce vylučuje vlastně z procesu vývoje vojenského umění tvůrčí činnost širokých mas.

Soudruh Stalin píše: „Historická věda, chce-li být skutečně vědou, nemůže... už omezovat dějiny společenského vývoje na skutky králů a

vojevůdců, na činy „dobytčů“ a „podmanitelů“ států, nýbrž musí především věnovat pozornost dějinám výrobců materiálních statků, dějinám pracujících mas, dějinám národů“ (Otázky leninismu, Svoboda 1949, 550).

Buržoasní vojenská teorie vlastně vylučuje hlavního činitele a nositele dějin, a tedy i vývoje vojenského umění — pracující masy. Na této úrovni současné kapitalistické umění zůstává, ač právě soudobé války tuto otázku zdůraznily.

Sovětské pojetí vojenského umění čerpá ze slavné tradice Suvorova, který v „Nauce o vítězství“ požadoval od důstojníků a generálů, aby studovali zkušenosti z minulých válek a theoreticky je zevšeobecňovali. Sovětské vojenské umění těží ze slavné tradice Kutuzova, jenž chápe vojenské umění ještě širě. Kutuzov ve Vlastenecké válce r. 1812 činí svou strategii závislou na osvobozeneckém spravedlivém rázu války, na podpoře lidu a na všech hospodářských možnostech, jimiž tehdejší Rusko disponovalo ve válce s Napoleonem. Je známo, jak Kutuzova vysoce ocenil právě s. Stalin, jemuž náleží výjimečná úloha při vytvoření a rozvoji sovětského vojenského umění při organizaci vítězství sovětských ozbrojených sil.

Tedy již v ruské válečné tradici můžeme najít zásadně jiný postoj k vojenskému umění, než tomu bylo u současných západoevropských vojenských theoretiků. V ruské bojové tradici byl překročen rámcem požadavku pouhého „naočkování bojových návyků a pravidel“ vojákům a důstojníkům.

V tom tkvěla převaha ruského vojenského umění nad západoevropským vojenským uměním v minulosti.

Salinské pojetí vojenského umění je patrné z rozkazů, které vydal s. Stalin během Veliké vlastenecké války Sovětského svazu.

Soudruh Stalin píše, že se Sovětská armáda průběhem války „naučila najisto bít nepřitele se zřetelem na jeho slabé i silné stránky, jak to vyžaduje soudobá vojenská věda. Státisíce a miliony vojáků Rudé armády se staly mistry své zbraně — pušky, šavle, kulometu, děla, minometu, tanku, zákopnictví a letectví. Desetitisíce velitelů Rudé armády se staly mistry vedení vojsk. Naučili se spojit osobní odvalu a hrdinství s uměním řídit vojska na bojišti, zbavili se hloupé a škodlivé taktiky linií a pevně si osvojili taktiku manévrování (J. V. Stalin, O Veliké vlastenecké válce SSSR, Naše vojsko 1949, str. 67).

V jiném rozkaze s. Stalin říká: „Rudá armáda získala za války bohaté válečné zkušenosti. Státisíce vojáků ovládlo dokonale svou zbraň. Mnozí velitelé se naučili řídit dovedně vojska na bojišti. Avšak nebylo by rozumné spokojit se tím. Vojáci musí se naučit ovládat dobře svou zbraň, velitelé musí se stát mistry vedení boje. Avšak ani to nestačí. Ve vojenství a tím více v takové válce, jako je současná válka, nelze stát na místě. Zastavit se ve vojenství, to znamená zůstat zpátky. A ty, kdož zůstávají zpátky, jak známo, bijí. Proto hlavní věcí dne je, aby celá Rudá armáda den ze dne zdokonalovala svůj bojový výcvik, aby si všichni velitelé a vojáci Rudé armády osvojovali zkušenosti války a učili se bojovat tak, jak toho vyžaduje vítězství“ (tamtéž, 73).

A jinde: „V dějinách válek nebylo dosud případu, aby nepřítel sám skočil do propasti. K tomu, aby válka byla vyhrána, je třeba dovést nepřitele k propasti a srazit jej tam. Jedině zdrcující údery, jejichž síla ustavičně vzrůstá, mohou zlomit nepřítelův odpor a přivést nás ke konečnému vítězství. Proto je nevyhnutelné dále zdokonalovat bojový výcvik vojáků a vojenské mistrovství velitelů naší armády. Povinností Rudé armády je denně zvyšovat své vojenské umění, neustále a pečlivě studovat tak-

tiku nepřítele, dovedně a včas vystihovat jeho zákeřné úskoky, proti taktice nepřátelské stavět naší dokonalejší taktiku. Je nezbytně třeba, aby z bojových zkušeností a úspěchů nejlepších útvarů a vyšších jednotek Rudé armády těžila všechna naše vojska, aby se celá Rudá armáda, všichni její vojáci a důstojníci naučili bit nepřítele podle všech zásad soudobé vojenské vědy“ (tamtéž, 108).

Soudruh Stalin tedy jasně ukazuje, že vojenské umění není možno redukovat na sféru činnosti vojevůdce, že zvláště v podmínkách soudobé války je spojeno s činností ohromné masy lidí, že zahrnuje činnost celé armády. Podmínkou vítězství, zvláště pak v soudobé válce je, aby nejen generálové, ale i miliony bojovníků a statisíce důstojníků vytvářely příklady vojenského umění při uskutečňování zámýslů vrchního velení. Aby se řadoví vojáci stali mistry své zbraně, důstojníci a generálové mistry velení vojskům.

Vojenské umění je tedy výsledkem činnosti všech účastníků ozbrojeného boje, nejen výsledkem činnosti vojevůdce, jak to tvrdí buržoasní idealistická teorie. Jen za těchto podmínek, když se ideje, theoretického zevšeobecnění a praktických vojenských zkušeností zmocní vojenské masy, stává se vojenské umění ohromnou materiální silou.

To je základní rys stalinského pojetí vojenského umění.

Klasickou definici vojenského umění podal soudruh Stalin v práci „K otázce strategie a taktiky ruských komunistů“:

„Umění vést války v současných podmínkách,“ píše s. Stalin, „tkví v ovládnutí všech forem války a všech vymožeností vědy v této oblasti a v jejich rozumném využití, dovedném spojování nebo včasném použití té či oné formy podle dané situace“ (Spisy, sv. 3, čes. vyd., 164).

V této stalinské definici vojenského umění je vyložena: 1. sama podstata vojenského umění, 2. je dán i program přípravy ozbrojených sil.

Tato základní stalinská poučka a směrnice dává vojenskému umění, hlavní disciplíně sovětské vojenské vědy, jasný obsah a cíl.

Z uvedené definice s. Stalina o vojenském umění jasně vyplývá, že vojenské umění je subjektivní kategorií, která odráží nebo má odrážet objektivní stránku způsobu vedení války. Ale nejen to. Stalinské pojetí vojenského umění klade důraz na ovládnutí a správnou praktickou aplikaci těchto poznatků podle dané situace.

Vztah vojenského umění jako subjektivní složky způsobu vedení války k objektivní stránce vojenství se nám ujasní na základě rozboru otázky vztahu politické strategie k průběhu objektivních procesů dělnického hnutí, který provedl s. Stalin v uvedené práci „K otázce strategie a taktiky ruských komunistů“.

S. Stalin píše: „Není-li strategie s to něco změnit na průběhu objektivních procesů hnutí, pak zde, v oblasti subjektivní, uvědomělé stránky hnutí, je naopak pole působnosti strategie široké a rozmanité, neboť strategie může uspišit nebo zpomalit hnutí, vést je nejkratší cestou nebo je svést na svízelnější a bolestivější cestu, což závisí na přednostech nebo nedostacích strategie samé.“

Uspíšit nebo zpomalit hnutí, usměrnit je nebo ztížit — to je pole a prostor působnosti politické strategie a taktiky“ (Stalin, Spisy, sv. 5, 157).

Tato Stalnova práce rozřešila řadu zásadních theoretických otázek vojenství, především dokázala přímou závislost vojenské strategie na strategii politické. Marxisticko-leninské učení ukazuje na těsnou spojitost a závislost války na politice. Klasikové marxismu-leninismu učí, že válka, je pokračováním politiky jinými násilnými pro-

středky. Jednota politické a vojenské strategie je jedním z charakteristických rysů Stalinovy strategické i vojevůdcovské činnosti.

Strategie je, jak známo, nejdůležitější, hlavní složkou vojenského umění. Platí tedy to, co říká soudruh Stalin o strategii, i pro vojenské umění vůbec.

Vztah vojenského umění k objektivní stránce způsobu vedení války je tedy realizován úkolem: opřít se o vědecké poznání vojenských jevů a na základě tohoto poznání objektivního procesu vojenství volit nejkratší a nejúčinnější cestu k dosažení maximálního úspěchu při vedení boje, válečných operací a války v celku.

„V dějinách států,“ řekl s. Stalin, „v dějinách zemí, v dějinách armád bývaly případy, kdy byly dány všechny možnosti pro úspěch — pro vítězství, avšak tyto možnosti zůstaly nepovšimnuty, neboť lidé na vedoucích místech je nepozorovali, neuměli jich využít a armády utrpěly porážky“ (Otázky leninismu, 325).

S. Stalin učí, že nestačí jen spokojit se existencí určitých zdrojů, nýbrž že jde o to přeměnit potencionální materiální a morální politické možnosti v reálnou vojenskou sílu.

Historie Veliké vlastenecké války ukázala, jak důležitým subjektivním činitelem velkého vítězství sovětského lidu bylo právě geniální vojevůdcovské umění vrchního velitele soudruha Stalina.

S. Stalin po prvé v dějinách válečného umění objevil trvale působící faktory, rozhodující o výsledku války: pevnost zápolí, morální duch armády, množství a kvalita divisí, výzbroj armády, organizační schopnosti velitelského sboru. S. Stalin tím určil činitele, jejichž aktivní rozvíjení převzala strana, všechny sovětský lid a jeho ozbrojené síly jako podmínku dosažení vítězství nad nepřítelem.

Tím, že se staly Stalinovy rozkazy, sledující rozvíjení rozhodujících faktorů, majetkem nejširších mas, byly vytvořeny podmínky, které umožnily, aby se vojenské umění, ideologická kategorie, stalo materiální silou mající vliv na průběh a výsledek války.

Můžeme tedy říci, že předpokladem úspěšného vedení soudobé války je harmonické sladění správného pochopení možností ekonomického a morálního potencionálu se správným poznáním možností soudobého vojenského umění.

Tolik o podstatě vojenského umění.

K otázce vzniku dějin vojenského umění jako vědeckého oboru

Z uvedené stalinské these o podstatě vojenského umění plyne metoda historického, konkrétního přístupu k řešení všech otázek spojených s vedením války. Jedním z nejdůležitějších principů k analýze společenských jevů, a tedy i jevů vojenských, je — podle Lenina — objevit, „jak určitý jev v historii vznikl, jakými hlavními etapami v historii prošel a právě s tohoto hlediska jeho rozvoje studovat současný jeho stav“ (Spisy, sv. 24, rus. vyd., 364).

Tak přistupovali k otázkám války a armády klasikové marxismu-leninismu; historický přístup k společenským jevům vyzvedli jako předpoklad jejich poznání.

Dějiny vojenského umění jako samostatná disciplína vojenské vědy mají více než stoletou historii. Zatím co se západoevropské buržoazní doktriny zdůrazněním „nápřirozené intuice“ a osobnosti vojevůdcovy

zřikaly dějin vojenského umění jako vědecké disciplíny, na vojenské akademii carského Ruska byl už r. 1832 započat výklad dějin vojenského umění jako úvod ke kursu taktiky. R. 1848 byly dějiny vojenského umění z kursu taktiky vyňaty a zařazeny do kursu válečných dějin. Teprve r. 1865 se z dějin vojenského umění stává samostatná vědecká disciplína.

Dějiny vojenského umění v předrevolučním Rusku dosáhly v chápání předmětu a obsahu tohoto stupně: vojenské umění bylo studováno po historických epochách v celém průběhu svého vývoje, a to nejen v období rozkvětu, ale i v období úpadku; tedy vojenské umění nebylo chápáno staticky, nýbrž ve vývoji. Ale i když byl vyzdvížen požadavek určení příčin změn vojenského umění, ruská předrevoluční vojenská historie nebyla s to objevit příčiny vývoje vojenského umění. Obsah dějin vojenského umění byl ruskou předrevoluční vojenskou historiografií vymezen na studium ozbrojených sil, strategie a taktiky.

Správné pochopení příčin vývoje a tedy i dějin vojenského umění je jediné možné na základě marxisticko-leninské teorie vývoje společnosti.

Dějiny vojenského umění musí vycházet ze základní myšlenky historického materialismu, že

„bytí lidí není určováno jejich vědomím, nýbrž naopak jejich vědomí je určováno jejich společenským bytím“ (Marx, Úvod ke kritice politické ekonomie, Svoboda 1946, 7),

že „... původ společenských idejí, společenských teorií, politických názorů a politických institucí nesmí být... hledán v idejích, teoriích, názorech a politických institucích samých, nýbrž v podmínkách materiálních života společnosti, v společenském bytí, jehož odrazem jsou tyto ideje, teorie atd.“ (Stalin, Otázky leninismu, 543),

„jaké je bytí společnosti, jaké jsou podmínky materiálního života společnosti, takové jsou její ideje, teorie, politické názory a politické instituce“ (tamtéž, 543).

Přeneseno do oblasti vojenství to znamená, že vojenské umění a armáda jako politická instituce a součást společenské nadstavby je podmíněna a určována především stupněm rozvoje výroby, povahou a hospodářskou silou společenského řádu. Dále to znamená, že marxistické chápání dějin vojenského umění vyjadřuje objektivní skutečnost, že stupeň výrobních sil a výrobních vztahů a jím podmíněný charakter společenského a státního zřízení v dané etapě, v dané zemi a daného národa je rozhodujícím činitelem vývoje vojenského umění.

Teprve na tomto základě se stávají dějiny vojenského umění vědou, až za těchto předpokladů jsou s to provést opravdu vědecké zevšeobecnění zkušeností z minulých válek a odhalit na základě hlubokého všestranného rozboru obecnou zákonitost rozvoje vojenského umění.

Dějiny vojenského umění jsou součástí vojenské vědy. Vznik vojenské vědy v pravém slova smyslu a tedy dějin vojenského umění jako vědecké disciplíny je historicky podmíněn.

Válka a armáda jsou produktem třídní společnosti. Vojenská teorie je tedy závislá na té společenské třídě, jejímž zájmu slouží ozbrojené síly. Směřuje k porážce a obraně zájmů této třídy. Není a nemůže být tedy nadtřídní, nestranická.

Vznik vojenské vědy je pak těsně spjat se společenskou třídou, která má skutečný zájem na poznání zákonitosti vývoje války a armády, tedy

s třídou, která zdůraznila veliký význam poměru širokých lidových mas k cílům a otázkám války, s dělnickou třídou.

Není pochyb o tom, že jedině vojenská teorie, řešící vojenské úkoly vítězství proletářské revoluce a obrany socialistického státu, postupného přechodu od socialismu ke komunismu, sovětská vojenská věda, mohla, opírajíc se o marxisticko-leninské učení o vývoji společnosti, vyvodit vpravdě vědecké závěry ze zkušeností z válek minulosti, z poznanych činitelů válečného vítězství a uplatnit je v praxi; jedině stalinská vojenská věda je s to určit jasný obsah a cíl dějin vojenského umění.

Tedy vytvořit dějiny vojenského umění jako součást vojenské vědy v pravém slova smyslu se podařilo teprve v podmínkách sovětského socialistického státu.

K obsahu předmětu dějin vojenského umění

Z marxistického pojetí příčin vývoje vojenského umění, z okolností, že příčiny změn vojenského umění nutno vidět mimo oblast vojenských jevů samých, vyplývá potřeba vědy, která by shrnovala a zevšeobecnila výsledky studia různých společenských věd o otázkách vojenství, která by studovala vojenství širě, než je s to teorie a dějiny vojenského umění.

Válka a armáda, jeden z nejsložitějších a nejprotikladnějších jevů sociálního života, je vlastním předmětem vojenské vědy.

S. Stalin, tvůrce sovětské vojenské vědy, učí, že ztotožňovat vojenskou vědu a vojenské umění je zásadně chybné. Určuje vojenské vědě obsažnější a širší předmět bádání než vojenskému umění.

Vojenská věda je tedy s. Stalinem pojímána jako širší pojem než vojenské umění, při čemž oba pojmy nejsou pokládány za protikladné, právě naopak. S. Stalin geniálně dokazuje, že vojenské umění je nedílnou, přímo organickou součástí vojenské vědy, určuje mu vlastní vědeckou teorii a vlastní metodu. Tím byla s. Stalinem rozřešena otázka vojenského umění nejen jako praxe, ale i jako teorie.

S. Bulganin k této otázce uvádí:

„Někteří vojenští theoretikové dosud ztotožňují vojenskou vědu s vojenským uměním, což je v zásadě chybné. S. Stalin učí, že vojenská věda je pojem širší a rozsáhlejší než vojenské umění.

Vojenské umění je organickou součástí vojenské vědy a zahrnuje v sobě taktiku, operační umění a strategii, t. j. zabývá se studiem otázek, které se týkají způsobů vedení vojenských operací a války jako celku. Vojenská věda zahrnuje kromě otázek vojenského umění také otázky hospodářských a morálních možností země“ (Třicet let sovětských ozbrojených sil, Základy sovětské vojenské vědy, Naše vojsko, 1952, 12).

Jaké jsou hlavní otázky, které zkoumá vojenská věda?

Stalinská vojenská věda studuje a jedině správně řeší otázky vztahů mezi hospodářstvím a politikou na jedné straně a armádou a válkou na straně druhé.

Již Engels ukazuje na závislost armády a války na ekonomických podmínkách. S. Stalin nejednou zdůrazňoval Leninovy myšlenky, že „v soudobé válce má hospodářská organizace rozhodující význam“.

Lenin a Stalin určili dále úlohu společenského a státního zřízení v organizaci vojenského hospodářství. „Otázky války.“ učí s. Stalin, „nelze izolovat od otázek politiky, jejímž výrazem je válka.“ S. Stalin zvláště pak zdůraznil otázku schopnosti státu zorganizovat neustálý růst ekono-

mických sil, který je předpokladem vítězství v soudobé válce strojů.

Lenin a Stalin vyřešili otázku vztahu války k politice poučkou, že válka svou podstatou je pokračováním politiky té nebo oné třídy násilnými prostředky.

S tím je těsně spjata otázka rázu války, která byla jediné správně vyřešena sovětskou vojenskou ideologií, která se opírá a stojí na posici dělnické třídy, vojenskou ideologií, která je součástí marxisticko-leninského učení.

„... Charakter války a její úspěch nejvíce závisí na vnitřním řádu země, která vstupuje do války, ... válka je odrazem vnitřní politiky, kterou vede daná země před válkou“ (Lenin, Spisy, sv. 30, rus. vyd., 131).

Jen skutečně vědecký rozbor závislosti války na hospodářství a politice umožňuje předvídat ráz války i po stránce způsobu vedení válečných operací, akcí a války vůbec. Sovětská vojenská věda ukázala, že se způsob vedení války, formy války mění podle podmínek vývoje výroby, že jsou závislé na konkrétních historických podmínkách rozvoje určité země, státu, národa.

Vědecké poznání zákonitostí války a rozhodujících činitelů vítězství není myslitelné bez rozboru otázky závislosti způsobu vedení války na morálním potenciálu země, daného charakterem společensko-politických vztahů, sociálním zřízením, bez analýsy ekonomicko-sociální základny morálně politické přípravy vojsk.

Když Lenin rozbírá současnou moderní válku, která ve svém průběhu nesmírně vyzvedá význam morálních základů státu, která klade nejvyšší požadavky na vytrvalost a pevnost národa a armády, píše: „Ve válce vítězí ten, kdo má více záloh, více zdrojů síly a více vytrvalosti.“

To jsou hlavní otázky, jimiž se zabývá vojenská věda jako celek.

Jaké jsou hlavní otázky vojenského umění?

Vojenské umění je základní organickou součástí vojenské vědy. Obsah vojenského umění byl po prvé správně a přesně vymezen sovětskou vojenskou vědou, která zkoumá válečné jevy na základě marxisticko-leninské teorie.

Sovětské vojenské umění zahrnuje, jak známo, strategii, operační umění a taktiku. Soudruh Stalin na základě vědeckého rozboru otázek vojenského umění určil obsah pojmu strategie, operačního umění, taktiky a vzájemný jejich vztah a závislost.

Složky vojenského umění se zabývají jednotlivými stránkami složité oblasti vojenské činnosti. Strategie se zabývá válkou v celku; ostatní dvě složky vojenského umění, jí podřízené, zabývají se otázkami přípravy a vedení jednotlivých bojů, operací a bitev k uskutečnění strategických cílů ve válce.

Buržoasní vojenská teorie tím, že stírá rozdíl mezi vojenským uměním a vojenskou vědou, není schopna objevit správné formy spojení a vzájemného poměru činitelů vojenského umění. Sovětská vojenská věda naproti tomu pojímá složky vojenského umění v organické jednotě, neboť jednotlivé stránky vojenství, jimiž se vojenské umění zabývá, tvoří jeden celek, navzájem souvisící. Jen tak je zajištěn požadavek a uskutečňován cíl vojenského umění, který záleží ve správném využití lidských mas a bojové techniky na bojištích, v dovršení úsilí zápolí a fronty vítězným vedením boje.

Sovětské vojenské umění přikládá vedoucí úlohu strategii, která na základě politiky státu určuje způsob organizace přípravy a použití ozbrojených sil k dosažení vítězství nad nepřítelem v celé válce, v jednotlivých válečných taženích a v bitvách strategického významu. Stalinské vě-

decké pojetí strategie vychází z hodnocení hospodářského, morálního a vojenského potenciálu vlastního i nepřítelova. Stalinské pojetí strategie přesehává tedy rámec samého vojenského umění, zasahuje a opírá se o ostatní složky vojenské vědy.

Buržoasní pojetí omezuje oblast strategie jen na strategické plány vytvořené nezávisle na hospodářských a morálně politických činitelích. A dále. Buržoasní vojenští theoretikové nepovažují operační umění za samostatné odvětví vojenského umění. Neberou v úvahu zkušenosti z vedení válek strojového období, v nichž se jasně projevila nemožnost dosáhnout strategických cílů pouhými taktickými bojovými akcemi a vyvstala nutnost vytvořit nový prvek vojenského umění pro úspěšné vedení soudobých operací — operační umění. Otázky operačního umění podřizuje buržoasní vojenská teorie chybné strategii a taktice, tím zužuje obsah pojmu vojenského umění; zůstává na úrovni manufakturního vedení války, které za hlavní podmínku považuje dosažení vítězství v jedné rozhodné, generální bitvě.

To znamená, že buržoasní vojenské umění není s to řešit soudobý způsob vedení boje strojového období, v němž dosažení strategického cíle je podmíněno úspěšným vedením řady operací, bitev velkého rozsahu.

Otázky strategie, operačního umění a taktiky není možno řešit bez přihlídnutí k organizaci, zbraním a složení armády, která je nositelkou těchto složek vojenského umění.

S. Stalin učí: „Formy organizace armád, druhy a kategorie vojsk se obvykle přizpůsobují formám a metodám vedení války. Mění-li se tyto, mění se i ony...“

Úkolem vojenského umění je zajistit si všechny druhy vojsk, zdokonalit je a dovedně spojovat jejich akce“ (Spisy, sv. 5, 165).

To jsou hlavní otázky vojenského umění.

Vztah dějin vojenského umění k vojenské vědě je vysvětlen soudruhům Bulganinem.

„Sovětská vojenská věda, která se zrodila spolu se sovětskými ozbrojenými silami, shromáždila všechno nejlepší, co přineslo vojenské umění minulosti, a na základě marxisticko-leninského učení určila cesty vývoje vojenství v soudobých podmínkách. Soudruh Stalin zdůvodnil vědecké zásady výstavby ozbrojených sil sovětského státu, jeho přípravy na válku a úspěšné vedení války v soudobých podmínkách“ (Třicet let sovětských ozbrojených sil, 12).

Ze slov soudruha Bulganina — stejně jako z uvedené stalinské definice vojenského umění — vyplývá, že dějiny vojenského umění jsou pilířem vojenské vědy. Ve zhodnocení vojenského umění minulosti, zevšeobecnění a poznání zákonitosti jeho vývoje, tedy v historickém přístupu k otázkám vojenského umění, vidí soudruh Bulganin hlavní (ale ovšem nevyčerpávající) metodu vojenské vědy, t. j. theoreticko-historická stránka věci, která podmiňuje praktickou stránku vojenského umění.

Mají tedy dějiny vojenského umění provést vědeckou analýzu vzniku a vývoje ozbrojených sil, vývoje organizačních forem, doplňování a výcviku armády, odhalit příčiny změn bojové techniky, změn ve způsobu a formách jejího použití v boji, v operacích a ve válce vůbec; dějiny vojenského umění mají provést všestranný rozbor vývoje strategie, operačního umění a taktiky.

K tomuto zevšeobecnění mohou dějiny vojenského umění dospět jen na základě studia dané války, válek dané etapy, při čemž nutno přihlížet k specifickým zvláštnostem vývoje vojenství v jed-

notlivých zemích, t. j. k hospodářským a morálně politickým podmínkám, činitelům vývoje vojenského umění.

Neznamená to však, že lze dějiny vojenského umění zaměnit s válečnými dějinami nebo s dějinami válek.

Předmětem válečných dějin je vyličení a rozbor jednotlivých válek, tažení a bitev v jejich posloupnosti, kdežto dějiny vojenského umění sledují jen charakteristické rysy jednotlivých vývojových etap způsobu vedení války, analysují jen typické bitvy, v jejichž průběhu bylo užito nových prvků vojenského umění nebo se projevily. Dějiny vojenského umění rozbořem charakteristických stránek a rysů stavu vojenského umění v určitém historickém období, tím, že ukazují, jak formy a způsoby vedení boje, operací a války vznikaly, jak odumíraly nebo se rozvíjely, odhalují zákonitost vývoje vojenského umění. Válečné dějiny tedy vlastně připravují dějinám vojenského umění konkrétní materiál k zobecnění.

Na našich vojenských školách se dosud nepřednášejí dějiny vojenského umění. Výuka dějin vojenského umění zůstává dosud na úrovni výpočtu a popisu faktů válečných dějin. Není vykládán vývoj vojenského umění a tedy studována zákonitost a příčiny rozvoje vojenského umění, nýbrž posluchačům jsou demonstrovány jen jednotlivé epizody válečných dějin, často bez souvislosti. Za těchto okolností zůstávají nevyjasněny otázky vývoje ozbrojených sil, výzbroje, organizačních forem, taktiky, operačního umění a strategie, což je vlastně smyslem a obsahem dějin vojenského umění.

K důkladné revisi pojetí předmětu dějin vojenského umění však možno přistoupit až po prostudování sovětských materiálů, které nám byly v poslední době zpřístupněny.

Studium sovětských materiálů nám umožnilo vyřešit i další otázku, která nebyla dosud jasná — otázku vztahu dějin vojenského umění k všeobecným dějinám.

Dějiny vojenského umění jsou těsně spjaty s dějinami vývoje společnosti, neboť vojenské umění se rozvíjí v těsné závislosti na rozvoji výrobních sil a výrobních vztahů, společenského a státního zřízení. Nelze proto studovat dějiny vojenského umění izolovaně od všeobecných dějin. Ale při studiu dějin vojenského umění je třeba ukázat tuto závislost konkrétně, neboť jinak může dojít k odtržení jednotlivých stránek, prvků historického procesu, není-li při tom vývojový proces chápán v souvislosti, v celku, může dojít i k nesprávným závěrům v otázkách vojenského umění.

Pochopení vývojového procesu v jeho souvislosti je předpokladem určení zákonitosti vývoje vojenského umění.

S. Stalin v práci „K otázce strategie a taktiky ruských komunistů“ píše: „Způsoby vedení války, formy války, nejsou vždy stejné. Mění se podle podmínek vývoje, především podle vývoje výroby. Za časů Čingischánových se válčilo jinak než za Napoleona III. a ve XX. stol. se válčí jinak než v XIX. stol.“ (Spisy, sv. 5, 164).

S. Stalin vidí tedy způsoby a formy vedení války, válečnictví především závislé na ekonomických činitelích společenského vývoje. Tuto základní a určující závislost odhalili již Marx a Engels.

„Nic není více závislé na ekonomických podmínkách než právě armáda a loďstvo. Výzbroj, složení, organisace, taktika a strategie závisí především

vždy na příslušném stupni výroby a na komunikacích" (Engels, Anti-Dühring, 141 n).

A jinde: "... Celá organisace a bojový způsob armád a tím vítězství a porážka se jeví závislými na hmotných, to jest hospodářských podmínkách; na materiálu lidském a materiálu zbrojním, tedy na kvalitě a kvantitě obyvatelstva a techniky" (tamtéž, 145).

Ekonomika má rozhodující vliv na změnu způsobu vedení války ve dvou směrech. Jednak stav výrobních sil společnosti určuje vývojový stupeň válečné techniky a výzbroje; jednak povaha společenských výrobních poměrů určuje kvalitu bojovníků, sociální složení a morálně politický stav armády.

Engels vyvozuje tyto závěry na př. z analýsy technických a společenských předpokladů převratu ve vojenském umění na přelomu XVIII. a XIX. stol.:

"... Tento nový způsob boje, po taktické i strategické stránce úplně vypracovaný Napoleonem, spočívající na spojení tirailleurů a kolon a na rozdělení armády v samostatné divise a armádní sbory, složené ze všech druhů zbraní, stal se pak nutným především pro změněný vojenský materiál francouzské revoluce" (tamtéž, 143).

Koncem XIX. stol. dochází k zásadní změně ve způsobu vedení války, k pronikavé změně v organizaci ozbrojených sil a v povaze válečných operací, jejíž příčinu nutno vidět v přechodu od kapitalismu předmonopolistického ke kapitalismu monopolistickému, v nebývalém stupni závislosti způsobu vedení války na rozvoji výroby, kterého bylo dosaženo v epoše imperialismu. S. Stalin v odpovědi plukovníkovi Razinovi zdůraznil podstatné změny v technické základně války. Píše, že „nyní jsme ... ve strojovém období války" (Nová mysl 1947/1).

Veliká vlastenecká válka ukázala, že v soudobé válce strojového období může zvítězit jen ten stát, který je schopen během války nejen rozvíjet svou technicko-ekonomickou základnu, ale který od základu změnil společenské vztahy lidí a politické zřízení, t. j. socialistický stát.

"Zkušenosti z války mluví o tom," učí soudruh Stalin, "že se sovětský řád ukázal nejen nejlepší formou organizace hospodářského a kulturního povznesení země v letech pokojného budování, ale i nejlepší formou mobilisace všech sil lidu k obraně proti nepříteli v době války" (O Veliké vlastenecké válce Sovětského svazu, 93).

Vojenská převaha nad fašistickým protivníkem byla tedy zajištěna a podmíněna nejen hospodářskou, ale i politickou a v důsledku toho morální převahou sovětské země.

Na způsob vedení války, na přípravu k ní, na průběh a výsledek války má tedy vliv i politika státu, který válku vede. Závislost způsobu vedení války na povaze společensko-politického zřízení, která se projevovala v průběhu dějin válek, v podmínkách soudobé války strojů byla zdůrazněna.

Lenin poznamenává: „Povaha politického cíle má rozhodující vliv na vedení války ... válka je součástí celku. Tímto celkem je politika."

Z toho vyplývá nejen to, že válku plodí politika, ale že politika určuje i sám ráz vedení války, že strategie, jakož i celé vojenské umění má přímo řešit úkoly, které jí dává politika.

Vliv politiky na rozvoj vojenství se projevuje i v tom smyslu, že i při nižší úrovni válečné techniky pokrokový společensko-politický řád tvoří pokrokovější vojenské umění, které úspěšně plní politické cíle revoluční třídy. Dokazuje to na př. průběh občanské a intervenční války v Rusku.

Soudruh Stalin o tom říká:

„... Což není známo, že občanská válka skončila vyhnáním okupantů z Ruska a že kontrarevoluční generálové byli poraženi Rudou armádou?

Právě tu se ukázalo, že o osudu války nerozhoduje nakonec technika, kterou nepřátelé SSSR bohatě zásobovali Kolčaka a Děníkina, nýbrž správná politika, sympatie a podpora milionových mas obyvatelstva“ (Spisy, sv. 10, 108).

Ráz spravedlivé, obranné revoluční války sovětského státu proti zahraniční intervenci určil morálně politickou kvalitu jednotek Rudé armády a tím i jejich způsob a formy vedení války, převahu vojenského umění Rudé armády nad imperialistickými intervenčními armádami. Tu dochází k zjevu, že politické názory, ideje a instituce, vzniklé — jak učí s. Stalin — „na podkladě dozrálých úkolů vývoje materiálního života společnosti ... samy potom působí na materiální život společnosti a vytvářejí podmínky nezbytné k tomu, aby rozřešení dozrálých úkolů materiálního života společnosti bylo dovedeno do konce a aby byl umožněn jeho další vývoj“ (Otázky leninismu, 545).

Záleží tedy způsob vedení války v té nebo oné historické epoše nejen na způsobu výroby, ale i na povaze společensko-politického zřízení bojujících států, tedy na politice vládnoucích tříd těchto států.

Takto chápaná závislost vojenského umění na všeobecných dějinách dává pevný základ opravdu vědeckého studia otázek dějin vojenského umění. Jedině takové chápání dějin vojenského umění nám může správně vyhodnotit zkušenosti z minulosti pro řešení praktických soudobých úkolů budování, přípravy a použití ozbrojených sil ve válce.

K otázce periodisace dějin vojenského umění

Z faktu, že dějiny vojenského umění je nutno chápat v úzké závislosti na všeobecných dějinách, že příčiny vývoje vojenského umění nutno hledat v hospodářském a politickém vývoji společnosti, vyplývá nutnost souhlasné periodisace dějin vojenského umění s marxistickou periodisací všeobecných dějin.

Takové pojetí periodisace dějin vojenského umění je v zásadním rozporu s pokusy o periodisaci dějin vojenského umění, prováděnými buržoasní vojenskou teorií; neboť předpokladem tohoto pojetí periodisace je odhalení závislosti vývoje vojenského umění na rozvoji výrobních sil a výrobních vztahů, na vývoji společenského a státního zřízení.

Takové pojetí periodisace dějin vojenského umění vylučuje různá apriorní, libovolná subjektivní schemata vývoje vojenského umění, vlastní pro buržoasní pojetí dějin vojenského umění.

Souhlasná periodisace dějin vojenského umění s marxistickou periodisací všeobecných dějin umožňuje hluboké poznání podstaty a příčin rozvoje vojenského umění, umožňuje odhalit zákonitost jeho vývoje.

Historický materialismus spatřuje hlavního činitele, který určuje tvářnost společnosti, povahu společenského řádu, vývoj společnosti od jednoho řádu k druhému, ve způsobu dobývání prostředků k životu, nezbytných k existenci lidí, ve způsobu výroby materiálních statků. Způsob výroby je určující pro marxistické chápání periodisace dějin. Závislost způsobu vedení války na způsobu výroby má pak dvě stránky:

a) Způsob vedení boje, takticko-operační formy jsou do značné míry určeny kvalitou a množstvím výzbroje, tedy stavem

výrobních sil. Rozvoj vojenské techniky je tedy jedním z nejdůležitějších materiálních předpokladů změny ve způsobu vedení války.

b) K zásadní změně ve způsobu vedení války může dojít jen po revolučním přechodu k novému způsobu výroby, t. j. po změně společenských výrobních vztahů, když se v souvislosti s tím mění celá ideologická nadstavba.

Soudruh Stalin, když charakterisuje zvláštnost výroby, mluví o tom, že „... její změny a její vývoj začínají vždycky změnami a vývojem produktivních sil... Produktivní síly jsou tedy nejrychleji se měnícím a nejrevolučnějším faktorem výroby. Nejdříve se mění a rozvíjejí produktivní síly společnosti a potom v závislosti na těchto změnách a ve shodě s nimi se mění výrobní vztahy lidí, hospodářské vztahy lidí“ (Otázky leninismu, 550).

V oblasti vojenství dochází v jedné a téže společensko-ekonomické formaci k vývoji způsobu vedení války, jehož příčinou je především zdokonalená válečná technika, tedy vývoj výrobních sil. Ale i když je rozvoj vojenské techniky jedním z nejdůležitějších materiálních předpokladů změny ve způsobu vedení války, k převratné změně ve vojenství může dojít až se změnou společenských výrobních vztahů lidí. Určující je však dosažený stupeň výrobních sil.

Tedy: pro přetvoření způsobu vedení války má rozhodující význam způsob výroby jako jednota výrobních sil a výrobních poměrů.

Objektivní, určující stránkou vojenství je hospodářský a morálně politický potenciál země, podmiňující stav ozbrojených sil a jejich taktickooperační formy. Vojenství, způsob vedení války se vždy uskutečňuje v konkrétně historické formě, na určitém stupni výrobních sil a za určitých výrobních vztahů mezi lidmi, za určitých materiálních vztahů, jimž odpovídají jisté ideologické formy — tedy za podmínek, jejichž vývoj nezávisí na uvědomělé a řídicí vůli vojevůdců.

Taková je objektivní stránka vojenství, určující periodisaci dějin vojenského umění.

Jaké jsou tedy hlavní vývojové etapy vojenského umění, jaké je schema periodisace dějin vojenského umění?

Určující pro vývoj vojenského umění je společenský způsob výroby; proto základ periodisace dějin vojenského umění tvoří schema vývoje ekonomicko-sociálních formací:

I. Vojenské umění otrokářské společnosti (XIII.—V. st. př. n. l.), zahrnující:

- a) vojenské umění starověkého Východu (XIII.—VI. st. př. n. l.);
- b) vojenské umění starověkého Řecka a Makedonie (VI.—IV. st. př. n. l.);
- c) vojenské umění starověkého Říma, Karthaga, Parthie a starověké Armenie (IV. st. př. n. l.—V. st. n. l.).

II. Vojenské umění feudální společnosti (VI.—XVIII. st.), zahrnující:

- a) vojenské umění období vzniku a rozvoje feudálních vztahů (VI. až XII. st.);
- b) vojenské umění období feudální roztržitosti (XII.—XV. st.);
- c) vojenské umění období vzniku a upevnění absolutistické monarchie (XV.—XVIII. st.).

III. Vojenské umění kapitalistické společnosti od francouzské buržoasní revoluce k Velké říjnové socialistické revoluci (1789 až 1918), zahrnující:

a) vojenské umění období vítězství a upevnění kapitalismu (1789 až 1870);

b) vojenské umění období počínajícího úpadku kapitalismu (1870 až 1918), a to:

1. vojenské umění v letech přechodu od předmonopolistického kapitalismu v imperialismus;

2. vojenské umění epochy imperialismu.

IV. Vojenské umění vítězné dělnické třídy v období výstavby socialismu a postupného přechodu od socialismu ke komunismu v SSSR. Vojenské umění kapitalistických zemí v období všeobecné krise kapitalismu.

a) Sovětské vojenské umění v období zahraniční vojenské intervence a občanské války.

b) Sovětské vojenské umění v období obnovy národního hospodářství, výstavby socialismu v SSSR a na počátku postupného přechodu od socialismu ke komunismu (1921—1940).

c) Vojenské umění kapitalistických států v období mezi první a druhou světovou válkou a v druhé světové válce (1918—1945).

d) Sovětské vojenské umění ve Veliké vlastenecké válce Sovětského svazu (1941—1945).

e) Vojenské umění osvobozené Číny, Koreje a ostatních koloniálních národů.

Vyřešení otázky periodisace dějin vojenského umění je jedním z hlavních úkolů, které je nutno vyřešit jako předpoklad správného pochopení vývoje vojenského umění. I tu nám pomohly rozřešit tuto otázku sovětské materiály.

Marxismus-leninismus učí, že poznat současné jevy nelze bez důkladného studia minulých jevů, že jev nelze poznat bez studia jeho vývoje; stejně i současný stav vojenského umění nelze si důkladně osvojit bez studia dějin vojenského umění. Jen takové pojetí studia vojenského umění je zárukou, že nezůstaneme na povrchu věci, že neupadneme do úzkého praktikismu a co více — studium vývoje vojenského umění nám umožní vidět dopředu, předvídat pravděpodobný běh věcí.

To je smysl a cíl studia dějin vojenského umění, vyplývající ze stalinského pojetí podstaty vojenského umění.

